

TO‘SIQSIZ TURIZMNING IJTIMOY AHAMIYATI

Nurullayeva Malika Samadjon qizi

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti o‘qituvchisi

mlknurullaevaa@gmail.com

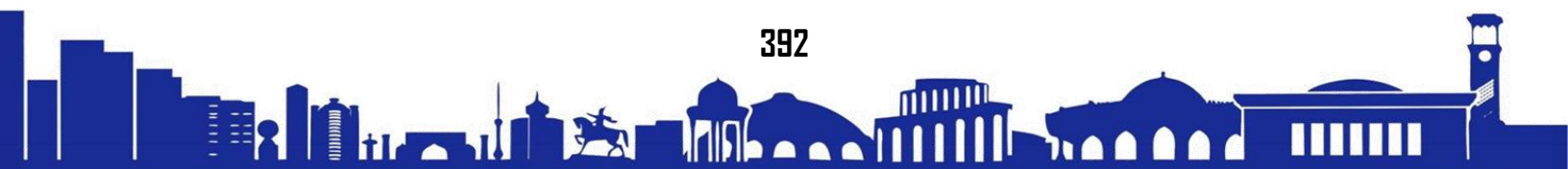
ORCID: 0009-0000-1871-4528

Annotatsiya: Mazkur maqolada to‘siqsiz (accessible) turizmning zamonaviy turizm tizimidagi o‘rni, ahamiyati va dolzarbligi keng qamrovda tahlil qilingan. Tadqiqotda dunyo miqyosida nogironligi bo‘lgan shaxslar sonining ortib borishi va ularning oila a‘zolari bilan birgalikda global aholining muhim qismini tashkil etishi turizm bozorida katta, biroq yetarlicha o‘zlashtirilmagan salohiyat mavjudligini ko‘rsatib beradi. Maqolada to‘siqsiz turizm tushunchasi inklyuziv va universal yondashuv sifatida yoritilib, uning faqat nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun emas, balki keksalar, homilador ayollar, yosh bolali oilalar va vaqtinchalik harakatlanish chekloviga ega shaxslar uchun ham muhimligi asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: turizm, turist, sayohat, to‘siqsiz turizm, inklyuziv turizm, barqaror rivojlanish, nogiron sayohatchilar, nogironlar huquqlari, BMT.

Dunyo miqyosida taxminan bir milliarddan ortiq kishi nogironlik bilan yashaydi. Nogironlik bevosita ta‘sir etayotgan shaxslarni (turmush o‘rtoq, farzandlar, vasiylar va boshqalaq) hisobga olinganda, bu ko‘rsatkich ikki milliarddan ortiq kishiga yetadi. Bu esa o‘z o‘rnida dunyo aholisining deyarli uchdan bir qismini tashkil etadi. Ushbu demografik holat nogironligi bo‘lgan shaxslarni qamrab olish siyosatining muhim ijtimoiy va iqtisodiy qanchalik ahamiyatli ekanligini ta‘kidlaydi. Sayohat va turizm sharoitida esa, aholining ushbu qismi ulkan va o‘sib borayotgan turizm bozorining bir qismini tashkil etadi. Biroq, o‘zining ko‘lamiga qaramay, bu bozor qismi infratuzilmaning yetishmasligi, yetarli darajada xizmat ko‘rsatilmashligi, yetarli axborot almashinuvi yo‘qligi va yetarli tajriba kamligi kabi to‘siqlar tufayli sezilarli darajada oqsamoqda.

To‘siqsiz turizm deganda barcha insonlarning turistik tajribada ishtirok etish va undan boshqalaq bilan teng asosda bahramand bo‘lish qobiliyati tushuniladi. Shuni ta‘kidlash

kerakki, to'siqsizlik ehtiyojlari faqat doimiy nogironligi bo'lgan shaxslar bilan cheklanmaydi. Qariyalar, harakatlanish imkoniyati cheklanganlar, sensor yoki kognitiv cheklovlarga ega odamlar, homilador ayollar, yosh bolali oilalar va vaqtinchalik nogironlar ham sayohat paytida qulaylikdagi qiyinchiliklariga duch kelishadi. Demak, to'siqsiz turizmni turizmning maxsus shakli sifatida emas, balki inklyuziv va universal tushuncha sifatida tushunish lozim. To'siqsiz turizm - bu turistik yo'nalishlar, mahsulotlar, xizmatlar va atrof-muhitning jismoniy cheklovlar, nogironlik yoki yoshidan qat'i nazar, barcha odamlar uchun mavjud bo'lishini ta'minlashga qaratilgan uzluksiz va dinamik jarayondir. Bunga transport tizimlari, joylashtirish kabi davlat hamda xususiy turistik obyektlar va xizmatlar kiradi. To'siqsiz turizmni rivojlantirish hamkorlikda va ko'p tomonlama yondashuvni talab qiladi.

Hukumatlar, xalqaro tashkilotlar, sayyohlik agentliklari, turoperatorlar, transport ta'minotchilari va xizmat ko'rsatish sohasi xodimlari, xususan, nogironligi bo'lgan shaxslar va ularning vakillik tashkilotlari (nogironlar tashkilotlari) bilan hamkorlikda ishlashlari joiz. Samarali sayyohlik tajribasi o'zaro bog'liq xizmatlarning murakkab zanjiriga asoslanadi, jumladan, axborot olish, shaharlararo va mahalliy transport, yashash joyi, ovqatlanish, xarid qilish va dam olish tadbirlari. Ushbu zanjirning biron nuqtasidagi muvaffaqiyatsizlik turizmdagi ishtirokni sezilarli darajada cheklashi yoki butunlay to'xtatishiga sabab bo'lishi mumkin. Natijada, to'siqsiz turizmning ta'siri nafaqat individual sayohatchilarga, balki butun jamiyatga ham ta'sir qiladi. Turizmni rivojlantirishda qulaylik tamoyillarini joriy etish orqali jamiyatlar o'zlarining ijtimoiy va iqtisodiy qadriyatlarini mustahkamlaydi, inklyuziyani rag'batlantiradi. Shunday qilib, to'siqsiz turizm inklyuzivlik va adolat tomonidan kengroq ijtimoiy o'zgarishlar uchun katalizator bo'lib xizmat qiladi.

Turizmda qulaylikning ahamiyati inson huquqlari va rivojlanishning xalqaro me'yorlarida mustahkamlab qo'yilgan. Birlashgan Millatlar Tashkilotining 2006-yil dekabr oyida BMT Bosh Assambleyasi tomonidan qabul qilingan "Nogironlar huquqlari to'g'risida"gi konvensiyasi ushbu majburiyatning tamal toshi hisoblanadi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining "Nogironlar huquqlari to'g'risida"gi konvensiyasining 9-moddasi a'zo davlatlarga nogironlarning jismoniy muhit, transport, axborot, kommunikatsiya texnologiyalari va jamiyat uchun ochiq bo'lgan boshqa obyektlar va xizmatlardan teng foydalanishini ta'minlash bo'yicha tegishli choralar ko'rish majburiyatini yuklaydi. Bu

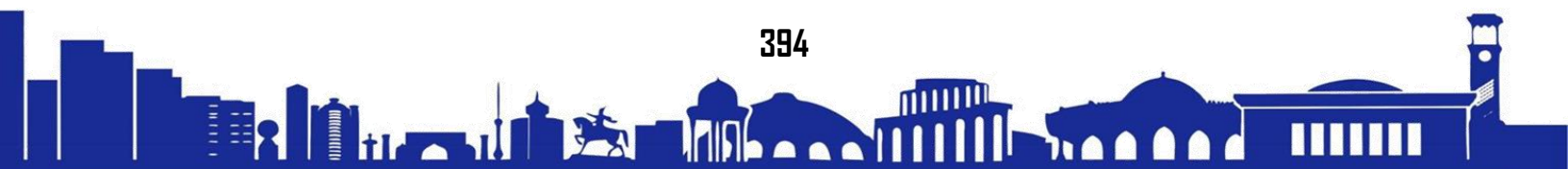
barcha sohalarda, shu jumladan turizm mashg'ulotlari jarayonida to'siq va g'ovlarni aniqlash va bartaraf etishni o'z ichiga oladi.

Bundan tashqari, Birlashgan Millatlar Tashkilotining "Nogironlar huquqlari to'g'risida"gi konvensiyasining 30-moddasida nogironligi bo'lgan shaxslarning madaniy hayotda, dam olishda, hordiq chiqarishda va sportda ishtirok etish huquqi to'g'ridan-to'g'ri e'tirof etilgan va shu bilan davlatlarning turizm va hordiq chiqarishdan foydalanishni ta'minlash majburiyati mustahkamlangan. Ushbu qoidalar to'siqsiz turizmni ixtiyoriy tashabbus sifatida emas, balki inson huquqlari bo'yicha xalqaro huquqqa muvofiq huquqiy va axloqiy majburiyat sifatida belgilaydi.

Birlashgan Millatlar Tashkilotining 2013-yilda bo'lib o'tgan nogironlik va rivojlanish bo'yicha muhim yig'ilishida nogironlik va rivojlanish o'rtasidagi bog'liqlik rasman tan olindi va nogironlikni global rivojlanish kun tartibiga integratsiya qilish bo'yicha harakatlarning asosiy yo'nalishi sifatida nogironlikdan foydalanish imkoniyati belgilandi. O'sha yili BMT Bosh kotibi shaharlar va aholi punktlarini hamma uchun qulay qilish zarurligini ta'kidlab, qulaylik inklyuziv shahar rivojlanishining zaruriy sharti ekanligini ta'kidladi.

2030- yilgacha bo'lgan davrda barqaror rivojlanish sohasidagi kun tartibining qabul qilinishi to'siqsiz turizmning dolzarbligini yanada kuchaytirdi. Barqaror rivojlanish maqsadi (BRM 11) shaharlar va aholi punktlarini inklyuziv, xavfsiz va barqaror qilishga chaqiradi. Ushbu maqsad turizm bilan bevosita bog'liq bo'lib, u universal dizayn, arzon va barqaror transport tizimlari, inklyuziv urbanizatsiya, shuningdek, jamoat va yashil maydonlardan adolatli foydalanishga e'tibor qaratadi. Birlashgan Millatlar turizm tashkiloti (UN Tourism) ning 2030-yilga borib xalqaro sayyohlar soni taxminan 1,8 milliardga yetishi haqidagi prognozini hisobga olsak, jamiyatning barcha qatlamlarining to'liq ijtimoiy va iqtisodiy ishtirokini ta'minlash uchun turizmni rejalashtirishda qulayliklarni joriy etish juda muhimdir. Ushbu xalqaro majburiyatlarga qaramay, nogironligi bo'lgan shaxslar sayohat qilishda hali ham ko'plab to'siqlarga duch kelishmoqda.

Ushbu to'siqlar ko'pincha sayohat tajribasini qiyin, qimmat, mashaqqatli yoki umuman imkonsiz qiladi. Keng tarqalgan muammolar qatoriga qulaylik darajasining pastligi, malakali xodimlarning yetishmasligi, maxsus transport vositalari, moslashtirilgan mehmonxona xonalar va jamoat qulayliklaridan foydalanish imkoniyatining cheklanganligi kiradi. Qo'shimcha to'siqlar qatoriga mavjud diqqatga sazovor joylardagi xizmatlar

to'g'risida yetarli axborot yo'qligi, shuningdek, uskunalarni ijaraga olish imkoniyatining kamligini kiritsa bo'ladi. Ushbu to'siqlarning umumiy ta'siri nafaqat harakatchanlik va ishtirokni cheklaydi, balki sayohatlarga butunlay to'sqinlik qiladi, ijtimoiy istisno va tengsizlikni kuchaytiradi.

Foydalanish imkoniyati mas'uliyatli va barqaror rivojlanish siyosatining asosiy tarkibiy qismidir. Bu ham inson huquqlari imperativi, ham katta iqtisodiy imkoniyatdir. To'siqsiz turizm nogironlar uchun to'g'ridan-to'g'ri foydali bo'lsa-da, uning ijobiy ta'siri kengroq aholiga ham ta'sir qiladi. Universal loyihalash tamoyillarini qabul qilish hamma uchun adolatli va barqaror foydalanishni ta'minlaydi. Universal dizayn barcha foydalanuvchilarga turizm obyektlari va xizmatlaridan uzluksiz va munosib foydalanish imkonini berish orqali imtiyozli yoki ajratilgan rejimdan tashqariga chiqadi. Ushbu yondashuv xizmat ko'rsatish sifatini, mijozlarning qoniqishini va uzoq muddatli barqarorlikni oshiradi, shu bilan birga qimmatga tushadigan qayta jihozlash yoki ixtisoslashtirilgan turar-joylarga bo'lgan ehtiyojni kamaytiradi.

To'siqsiz turizm faqatgina imkoniyati cheklangan insonlar uchun dolzarbgina emas. Sayyora aholisi keksaygani sayin harakatchanlik, sensor yoki kognitiv cheklovlarni boshdan kechirish ehtimoli ortadi. Qulaylikka yo'naltirilgan rivojlanish odamlar ulg'aygan sari ijtimoiy, madaniy va iqtisodiy hayotda faol ishtirok etishni davom ettirishlarini ta'minlaydi. Bundan tashqari, to'siqsiz muhit sayohat tajribasini sezilarli darajada yaxshilagan holda homilador ayollar, vaqtinchalik jarohat olganlar va yosh bolali oilalar uchun qulaylik yaratadi. To'siqsizlik bilan bog'liq infratuzilma va xizmatlarni taqdim etishni takomillashtirish inklyuziv hamjamiyatni rivojlantirishga yordam beradi. Turizm va ijtimoiy hayotda kengroq ishtirok etish imkonini beruvchi arzon turizm mahalliy hamjamiyatlarda hayot sifatini, ijtimoiy birdamlikni va iqtisodiy barqarorlikni oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, to'siqsiz turizm inson huquqlari, ijtimoiy inklyuziya va barqaror iqtisodiy rivojlanishning muhim chorrahasidir. To'siqlarni olib tashlash va turizmni rejalashtirish va amaliyotiga kirish imkoniyatini joriy etish orqali jamiyatlar barcha uchun qadr-qimmat, tenglik va ishtirokni ta'minlagan holda muhim ijtimoiy va iqtisodiy imtiyozlarni ochib berishi mumkin. Global turizm kengayishda davom etar ekan, qulaylik tamoyillarini joriy etish nafaqat maqsadga muvofiq, balki hozirgi va kelajak avlodlarga xizmat qiladigan inklyuziv va barqaror turizm tizimlarini yaratish uchun ham zarurdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. United Nations. *Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)*. New York: United Nations, 2006.
2. UN Tourism. *Accessible Tourism and Inclusive Destinations*. Madrid: UN Tourism, 2022.
3. World Health Organization (WHO). *Global Report on Health Equity for Persons with Disabilities*. Geneva: WHO, 2022.
4. United Nations. *Disability and the Sustainable Development Goals: Progress and Challenges*. New York: United Nations, 2023.
5. OECD. *Tourism Trends and Policies 2022*. Paris: OECD Publishing, 2022.
6. Darcy, S., McKercher, B., & Schweinsberg, S. (2020). From tourism and disability to accessible tourism: A perspective article. *Tourism Management*, 76.
7. Buhalis, D., & Michopoulou, E. (2021). Information-enabled tourism destinations for all. *Journal of Destination Marketing & Management*, 19.